

הדלקת נר חנוכה בשטח

חנוכה אינה תלויה בבית?

התוספות מבארים מדוע תיקנו ברכה לרואה דווקא בנר חנוכה: תוספות מסכת סוכה דף מו עמוד א: הרואה נר של חנוכה צריך לברך - בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוה. רבים מהפוסקים דייקו מדברי התוספות שמצוות הדלקת נר חנוכה תלויה בבית:

שו"ת אור לציון חלק ד, הערות פרק מז, הערה ז: לענין הדלקת נר חנוכה בעינן בית, שצריך להדליק דוקא בבית, ומי שאין לו בית אינו יכול להדליק נרות חנוכה בחוץ... וראה בתוספות בסוכה שכתבו, שברכת הרואה נתקנה משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים המצוה.

אולם הגר"ח הלוי ביאר את דברי התוספות באופן אחר: שו"ת עשה לך רב שם:

וגם זו לעניות דעתי אינה ראייה כלל שאין כונת התוספות שמי שאין לו בית לא חלה עליו מצות הדלקת נר חנוכה, אלא משום שבמקרה כזה אינו יכול לקיימה. וזה מדויק היטב בלשונם שכתבו "משום שיש בני אדם שאין להם בתים", ואם כונתם שלא חלה עליהם חובת הדלקה, די במה שכתבו, ומשום מה הוסיפו "ואין בידם לקיים המצוה", ופשוט שכונתם לומר שמבחינה טכנית אין בידם. וזו אמת שאדם הישן בפינת רחוב כיצד יכול להדליק נר חנוכה והלא הרוח יכבנו וכו' וזה פשוט.

ד. הדלקה על ידי שליח

❖ חשוב, האם לפי האור לציון והגרש"ז אויערבך, יהיה ניתן להדליק נר חנוכה בביתו של אדם ללא ידיעתו, ובכך להוציאו ידי חובה?

כתוב בהגהת ספר המנהגים למהר"י טירנא, בענין הדלקת נרות חנוכה על ידי שליח:

ספר המנהגים (טירנא), הגהות המנהגים, חנוכה, אות יח: כשאלמנה אומרת לאחר להדליק בשבילה, סבורני שלא יברך אלא אם כן תעמוד בצדו, כי המשלח יעמוד בצדו ותצא בברכתו, הר"ח. ונראה לי דוקא דבר המוטל על גוף האדם ולא על כל דבר שנתחייב ברכה, וראייה מחלה ותרומה שהשליח מברך בלא משלח.

ממקור זה משמע שהדלקת נר חנוכה היא חובת הגוף, וכן הסיק הציץ אליעזר:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן ב:

חיוב הדלקת נר חנוכה הוא חיוב אקרקפתא אגברא מבלי שיהא קשור בחפצא (חפץ, כמו בית)... הדלקת נר חנוכה שקשור רק עם גוף האדם, ובהיכא שנמצא חייב להדליק. וקרוב לודאי שדינא הוא, שאפילו אם אחד יקבע לו מטה בפינה אחת מפינות הרחוב וישן ויאכל שם שגם כן יהא חייב להדליק על ידו ובסמוך נר חנוכה, ואף על פי שאין לו בכלל בית. ולכן, מכיון שהיא מצוה כזאת שמוטלת דוקא על גוף האדם מבלי שיהא קשור בחלות של חפצא,

הקדמה:

בשונה משאר המצוות המוטלות על היחיד או על הציבור, מצוות נר חנוכה היא מצווה המוטלת על הבית, על המשפחה, "נר איש וביתו", זאת כדי ללמדנו שהבית היהודי הוא הבסיס לכל מפעלנו. ההדלקה בפתח הבית מבחוץ, מרמזת על כך שמקור הכח שלנו להשפיע יונק מהחוסן המשפחתי החם והאוהב.

❖ שאלה: האם חיילים השוהים בשדה ולנים תחת כיפת השמיים, חייבים בהדלקת נר חנוכה?

א. מקור הדין

❖ האם מצוות הדלקת נר חנוכה חלה רק על מי שיש לו בית, או שאף מי שאינו מתגורר בבית חייב בהדלקה?

מבואר בגמרא שמקום הדלקת נר חנוכה הינו בבית ובסביבתו:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב:

תנו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו.

כמו כן, נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת שם:

תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו.

ב. דיון בדברי הרמב"ם

הרמב"ם פסק את הגמרא והאריך מעט בלשונו:

הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה א:

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצוה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד.

ממקורות אלו וממקורות נוספים הסיק הגרש"ז אויערבך:

שו"ת מנחת שלמה תניינא חלק ב סימן נח:

דין בית למצות נר חנוכה... מצות הדלקה היא חובה על האדם להדליקה דוקא בביתו או על פתח הבית או על פתח החצר... שאני מצוה זו שהיא משום פרסומי ניסא משום כך הטיילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית.

אולם הגר"ח הלוי דחה את הראייה מלשון הרמב"ם:

שו"ת עשה לך רב חלק ד סימן לט:

לא התכוין הרמב"ם לקבוע שהדלקת נרות חנוכה טעונה בית, שזו אינה מפורשת בשום מקום בש"ס ואין דרך הרמב"ם לפסוק מדעתו בלי לציון "וראה לי", וגם לשונו אינו מורה על כונה זאת. ופשוט שהרמב"ם התכוין לפסוק את ההלכה המבוארת בברייתא: מצות חנוכה נר איש וביתו וכו', ופירש "איש וביתו" באמרו "כל בית ובית נר אחד", וזה פשוט וברור.

ג. דיון בדברי התוספות

חכמים תקנו ברכת 'שעשה ניסים' לרואה את הנרות, אף על פי שאינו בביתו, כנאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כג עמוד א:

רב ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה צריך לברך.

❖ חווה דעתך, האם ניתן ללמוד מברכת הרואה שהדלקת נר



אם מותר להדליק נר חנוכה על הבאהן (הרכבת) לא מצאתי הדבר מבואר, אבל הלא מי ששילם בעד כל הלילה הווי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנר חנוכה. ומה שכתב רש"י ביושב בספינה, יש לומר שהיו אז ספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא היה בגדר בית כלל. ואף דהבאהן (הרכבת) אינו עומד במקום אחד ורכוב כמהלך, לא נמצא בשום מקום שיהיה צריך בית קבוע למה שמצותו בשביל פרסומי ניסא. כן נראה לעניות דעתי מסברא.

❖ **באר לפי המהרש"ם, מדוע היושב בספינה פטור מנר חנוכה לעומת הנוסע ברכבת שחייב?**

הגרש"ז אויערבך קיבל את דבריו לגבי דירת עראי, אך הסתפק לעניין בית שאינו מקורה: שו"ת מנחת שלמה שם:

לענין מצות נר חנוכה שנוהגת רק ח' ימים, ואשר לח' ימים רגילים לדור גם בדירה ארעית, לא בעינן שיהא דוקא בית חשוב של ד' אמות הרגילים לדור בו תמיד... אבל מכל מקום לענין הספק בבית שאינו מקורה, או בית שאין תוכו י' טפחים (גובה הבית), וכן אם הוא פחות מז' על ז' (טפחים ברוחב הבית) דאינו חשוב אפילו כדירת ארעי, אפשר דהוי כמדליק בחוץ ולא כמדליק בבית. אמנם יתכן דמה שנזכר בית הכוונה רק להדליק את הנר ברשות המיוחדת לו בלבד, ולאפוקי ברחוב או בבית הכנסת, ולכן אפשר שגם מקום אשר אין עליו אפילו שם דירת ארעי אלא רשות בלבד מהני.

❖ **מהו ספקו של הגרש"ז אויערבך לגבי דירה שאין בה ז' על ז' טפחים?**

לאור דברי המהרש"ם, הובא בשם הגרי"ש אלישיב בדיון חיילים החונים בשדה:

שבת ומועד בצה"ל עמוד שלג:

להלכה שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א [צ"ל] שאין לברך על נר חנוכה אלא בבית, שיש לחוש לשיטת המהרש"ם. לכן חיילים החונים על פני השדה או באהלי סיירים דלא חשיבי כבית, אין להם לברך על נר חנוכה. כמו כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב, שיש להסתפק אם אוהל גדול פרוץ נחשב לבית לענין נר חנוכה... למעשה אין לברך אלא כשהאוהל סגור. אבל כלי רכב או רק"מ הסגורים ויש להם תקרה - יש לברך בתוכם. וכן כשחונים בשדה באימונים וכדו', ובונים מבנה של תקרה ושלוש מחיצות באופן ארעי, חשיבי נמי כבית, ויש לברך בהם על הדלקת נר חנוכה.

ז. **הלכה למעשה**

תורת המכנה חלק ג פרק נד תשובה ב:

א. חיילים השוהים בשדה ולנים תחת כיפת השמיים, ובאותה מידה חיילים המפליגים בספינה קטנה שאינה מקורה ושאינה בה תנאי מגורים בסיסיים, פטורים מהדלקת נרות חנוכה (וישתדלו שידליקו עליהם בביתם או בבסיס).

ב. אמנם, אם ישנם עשרה חיילים או יותר, רשאים לקיים הדלקה ציבורית במקום כינוסם.

ג. לעומת זאת, חיילים השוהים במקומות הראויים למגורים אפילו רק למגורים ארעיים, כגון במאהל זמני, ברק"מ, או בביתני שמירה (ויש מקילים אף באהלי סיירים וסככות), ידליקו בברכה (אלא אם כן יוצאים בהדלקה שבבתיהם). **בכפוף להוראות הבטיחות.**

ד. יש להעיר שבמיוחד במצבים אלה, צריך להקפיד להניח את הנר במקום שיהיה ניכר שלא מדליקו לצורך תאורה.

לכן סובר המהרש"ח [אור זרוע] דמבלי שהמשלח יעמוד בגופו על יד השליח אין לו להשליח לברך.

לעומת זאת הגרש"ז אויערבך ביאר את דברי ספר המנהגים על פי דרכו:

שו"ת מנחת שלמה שם:

הנה אף שנתבאר לעיל שמצות נר חנוכה עשאוה כחובת הבית, מכל מקום יש בה גם חובת גברא, ואינו דומה למזוזה שלאחר שקבעו בבית את המזוזה ממילא נפטרים לגמרי כל דיירי הבית, ואף אם קבעה אדם שאינו מבני הבית ושלא בשליחות בעל הבית יצאו בני הבית ידי חובתו והבית נפטר מחובת המזוזה, ואילו **בנר חנוכה שהדליקו אחד שלא מבני הבית שלא בשליחות בעל הבית פשיטא דלא עשה כלום ולא יצאו.**

❖ **באר לדעת הגרש"ז אויערבך, באלו הלכות אנחנו מחשיבים את נר חנוכה כחובת הבית ובאלו כחובת האדם?**

ה. **הדלקה בבית הכנסת**

הכלבו כתב שנהגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, וביאר את טעם המנהג:

כלבו סימן מד:

ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת **להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת**, גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש.

❖ **האם ניתן להוכיח מדבריו שההדלקה אינה תלויה בבית?**

הבית יוסף הביא את דברי הכלבו בנוסח שונה:

בית יוסף אורח חיים סימן תרעא:

נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו. וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא, וכן כתב הכל בו.

בדברי הריב"ש מפורש שאין יוצאים ידי חובה בהדלקה בבית הכנסת:

שו"ת הריב"ש סימן קיא:

הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסומי ניסא... ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו דמצות חנוכה נר איש וביתו.

וכן פסקו השולחן ערוך והרמ"א:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרעא סעיף ז:

מדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא.

הגה: ואין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת, וצריך לחזור ולהדליק בביתו.

ו. **בית זמני**

❖ **חוה דעתך, לאור הדעות שראינו עד כה, האם ניתן להדליק**

נרות חנוכה בסמיכות לאוהל סיירים?

כך כתב רש"י בעניין ברכת הוראה נר חנוכה:

רש"י שבת כג עמוד א ד"ה הוראה:

לא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין, **או ליושב בספינה.**

על פי דבריו, בשו"ת מהרש"ם דן בהדלקת נר חנוכה ברכבת:

שו"ת מהרש"ם חלק ד סימן קמו:

